

Rolf Hetland

Prost Gerhard Henrik Reiner på Helleland,

fra 1790 til 1823.

Prest i Helleland med Bjerkreim og Heskestad annekser

Rolf Hetland, Ålgård har gjennom mange år samlet opplysninger om denne uvanlige presten som bodde i prestegården på Helleland i 33 år, og som etterlot seg en rekke historier og skriftlige beretninger fra folk som besøkte prestegården. Rolf Hetland kommer nå med en samlet framstilling om alt hva vi kjenner til om denne mannen – og det er ikke lite! Det er således første gang vi får en samlet oversikt om prestens virke – og da gjennom denne artikkelen.

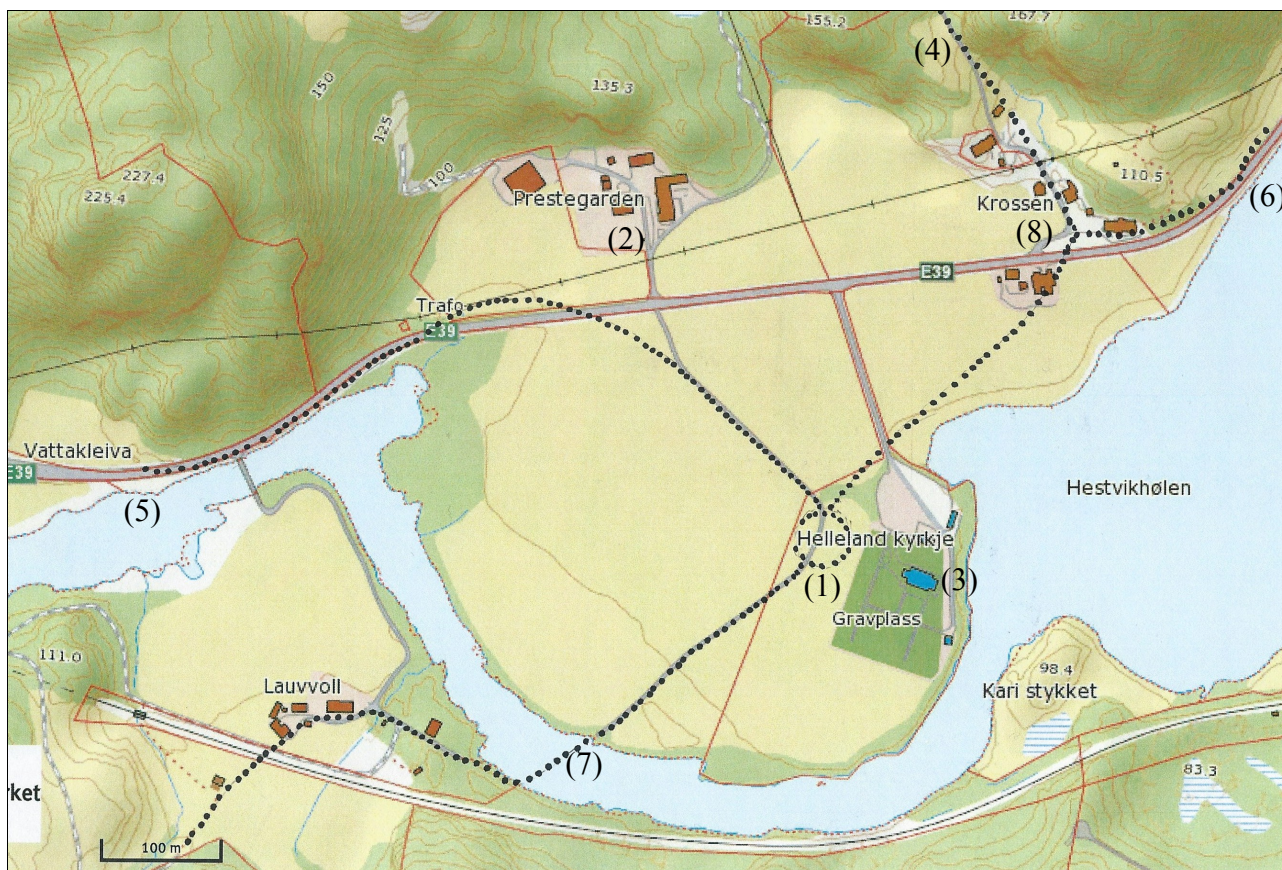
Presten var kjent for å kunne banne, han tuktet sine soknebarn med slag og kunne skjelle ut bygdefolk fra talerstolen i kirken, når han mente det var nødvendig. Og så kom han på kant med den kjente bondehøvdingen Tron Lauperak i Bjerkreim.

Men blant «øvrigheten» var han vel ansett, og fikk utvidet sitt presteembete fra sogneprest i 1790 til prost i Dalane i 1800. Og i 1813 ble han utnevnt til ridder av Dannebrog.

Rolf Hetland har også forsket i prestens bakgrunn, hvem var han og hvor kom han fra. Og hans tid som sjømannsprest i «Det Asiatiske Kompani» fra 1784 til 1788, med båtene «Mars» og «Dronning Juliane Marie» er også utførlig beskrevet.

Presten var en svært velholden mann; Til sølvskatten i 1816 betalte han 10 ganger mer enn den rikeste bonden i kallet. Hvor pengene kom fra vet vi ikke, om det var slavehandelen han var med på, eller andre gode forretninger han gjorde som sjømann. Dette får stå ubesvart inntil noen går gjennom tollregnskapene da skutene ankret opp i Kjøbenhavn med Reiner ombord.

PRESTEGÅRDEN HVOR REINER BODDE

Den gamle kirken med gravplass og presteboligen ligger sentralt plassert i dalen med vegnett både i nord, sør, øst og vest. Prestegården (1) hvor Reiner bodde låg ca. 100 meter vest for kirken (3). På slutten av 1800-tallet ble prestegården flyttet til (2). Videre ser vi det vegnettet (gang- og ridestier) som var på Reiner sin tid. Vegen nordover (4) kaldt Prestevegen, gikk til Bjerkreim om Åsen. Den ble kjørbare med hestekjøretøy i begynnelsen av 1820-årene, altså i Reinert sine siste leveår – han døde i 1823. Denne «Prestevegen» mellom prestegården på Helleland og Bjerkreim kirke var den første kjørbare veg i hele Bjerkreim. Vegen mot vest (5) gikk om Sleveland til Egersund, og vegen (6) gikk forbi Svalestad og videre østover. Vegen (7) var med båt over elva, og til gårdene sør for kirken. Krossen (8) var et fast samlingspunkt i vegnettet. Her kom ofte ungdommen sammen og traff hverandre i lyse sommernetter, og i passende god avstand fra presteboligen. Prestegården (1) er borte, men den dag i dag kan det fortsatt påvises hvor brønnen til prestegården ligger.

Når Reiner kom til prestegården i 1790 i sin gjerning som prest, må mange av gårdens bygninger ha vært mer eller mindre til forfalls. For 9 år etter, når biskop Peder Hansen hadde visitas, kunne han fornøyd notere: « Prestegaarden er af nye opbygd og er den skjønneste paa hele Vest- Kanten i Stiftet».

Prestegården bestod da av ny hovedbygning ”Tømmelig rummelig”, lade, stall, fehus, sau og geitefjøs, en liten løe kalt ”nye løen” eldhus, stabbur, ”nyestuen” et vedskjul med et avdelt panelet kammer og loft, nok et vedskjul, redskapskjul, kvernhus, ”Øvre løen” og stølsløen som er fasket. (Fasket betyr kleddt med einer eller bjørkeris). Det var altså ikke få bygninger som var i gården. Det fortelles at når prost Reiner virkelig koste seg, da vandret han fram og tilbake på stuegulvet og pattet på en langpipe mens han bannet for seg selv.

Kirken som stod i Reinert sin tid lå nøyaktig hvor kirken ligger i dag, men den var langt mindre. Denne gamle kirken ble revet, og den nye større kirken ble oppført i 1832.

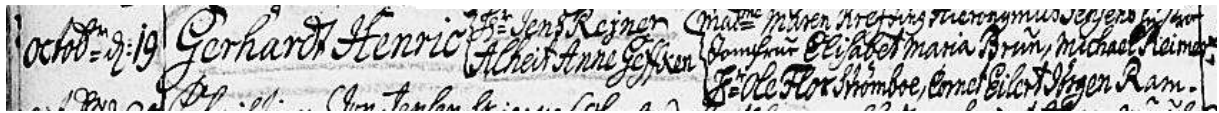
Reiner var gravlagt like utenfor inngangen til den gamle kirken, og etter at den nye vart oppført ble han liggende innenfor disse nye kirkemurene. Han fikk altså til sist den hedersplassen som bare få er forunt – å ligge begravet i selve kirken.

GERHARD HENRIC REINER.

Det er vel få prester i fylket, om noen, som det er så mange sagn og historier om som Gerhard Henrik Reiner. Ja, enda historiene om hans fødsel er forskjellige, nå, 200 år etter at han regjerte som best. Historiene har spredt seg,

The image shows a screenshot of a Wikipedia article in Norwegian. The article title is "Gerhard Henrich Reiner". The text below the title states: "Gerhard Henrich Reiner var en norsk prest, født i Danmark." It also mentions that he was a pastor in Helleland, with the parishes of Ejerkrøm and Heskestad from 1790 to 1823. A note at the bottom of the article says: "Wikipedia forteller at Reiner var født i Danmark, det er feil."

Kirkebok fra Løten i 1750

også inn på vår tids arena: Internett. På WWW.Wikipedia.org finner vi han født i Danmark, mens det på www.digitalarkivet.no slås fast at han var født i Norge. Og det var han. Reiner var født på Løten prestegård i Hedmark, 15/10-1750. Han var sønn av sokneprest Jens Gertson Reiner i Løten fra Oslo og kona Alhed Anna Giefken fra Osterholtz i stiftet Bremen, Tyskland. Reiner ble undervist heime til han i 1769 begynte på latinskolen i Christiania. Han begynte på Universitetet i Kjøbenhavn i 1771, året etter tok han "philosophicum" med laud som karakter. I 1772-1776 var han heime på Løten og ble veiledet i studiene av faren som døde i 1777. Teologisk eksamen tok han i Kjøbenhavn i 1778. 17/11-1783 fikk Reiner kallsbrev som skipsprest av direksjonen for det Asiatiske Kompani. Ordinert 3/12 av biskop Balle. I 1784-1786 reiste han til Tranquebar og Kina med skipet "Mars" ført av kaptein Diderich Bagge, og i åra 1786-1788 var han på Kinareis med båten "Dronning Juliane Marie" ført av kaptein Torslow. Disse båtene var blandt de største som fanns av båter i Norge-Danmark, med et mannskap på ca 100 personer + passasjerer. Og Tranquebar var en Norsk/Dansk koloni i India 1620-1845 beskyttet av festningen Dansborg som står ennå. Det finnes et øyenvitne til en sak ombord på "Dronning Juliane Marie" i 1760, altså noen år før Reiner var skipsprest på denne båten: "Blant de syke var en norsk matros ved navn Kaspar. Dokteren gikk til han og følte hans puls og gikk så direkte til presten og ba han tale godt for den syke. Presten ville be for han, men den syke svarte bare med eder og forbannelser, og ba presten gå sin vei. Men presten gikk ikke likevel. Til sist leste Kaspar sitt Fadervår inntil ordene "komme ditt rike". Da døde han, og presten kastet tre skjeer sand på han før han ble kastet overbord". Vanlig last ombord til Trankebar var våpen, krutt, jern, bly og tauverk som ble byttet i bomullstøyer og Slaver som igjen ble byttet i krydder hos en Sultan i Indonesia. I Kina var et silke og porselen. Tilbake i Trankebar fikk de pepper, salpeter og Slaver som skulle leveres i Cape Town. Mannskapet ombord, som hadde lov til å gjøre investeringer av egen regning, kjøpte gjerne små slavebarn som ble godt betalt i Kjøbenhavn. De formuende som kjøpte de, kledte de opp og viste de frem for besøkende. Også kongen av Danmark-Norge hadde slike barn. Men vi vet jo ikke hva Reiner kjøpte med unntak av at han ble rik av det. Sølvskatten 1816 betalte Reiner 10 ganger mer i skatt enn den rikeste bonden i kallet. 30/3-1790

Prest Jens Reiner i Løten

søkte Reiner sokneprestembetet i Helleland. Biskopen hadde innstilt res.kap. i Oddernes til stillingen, men kanselliet i Kjøbenhavn satte Reiner som nr.1 og han ble sokneprest den 16/4-1790. Forøvrig mente de at Helleland var et av de besværligste kall i hele Kristiansands stift, Reiner måtte arbeide med en "raa, vild og usædelig Almues Oplysning, og Anvisning til gavnlig Virksomhed". (Kansje mente de at Kinareisene var til nytte i dette arbeidet). Selve prestegården var i en elendig forfatning. Både hus og jord var under enhver kritikk. Men da biskop Peder Hansen hadde visitas i 1799

Norsk eller Dansk overklassedame med et slavebarn. Vi ser det har slavering rundt halsen.

kunne han fornøyd notere "Prestegaarden er af nye opbygd og er den skiønneste paa hele Vest-Kanten i Stiftet". Den bestod av ny hovedbygning "Temmelig rummelig", Lade, Stall, Fehus, Sau og geitefjøs, en liten løe kalt "nye løen" eldhus, stabbur, "nyestuen" et vedskjul med et avdelt panelert kammer og loft, nok et vedskjul, redskapskjul, kvernhus, "Øvre løen" og stølsløen som er fasket. (Fasket betyr kledd med einer eller bjørkeris). Bispnen kalte da den konfirmerte ungdommen for "ualmindelig vel oplyst". Reiner utdannet skolelærerne i soknet selv, og skriver fornøyd i 1819 at "skoleholderne i alle tre Sognene ere unægtelige gode". Dette var på mange måter ei brytningstid i landet, nye ting ble ønsket innført, man ville innføre nye kirkeskikker og forkorte Gudstjenesten. Men rasjonalisten Reiner var konservativ, det nyttet ikke med tvang ovenfor de norske bønder. "Den norske Bonde føler i almindelighed sand ærbødighed for det Høyeste Væsen, elsker sin Konge og Kongehuset, og når Pligt byder det, da opofrer han alt, uden Tvang". Reiner fremtrer som opplysningsmann i fullt monn. Alle sider av menneskelivet hadde han omsorg for. Det virker som om det var full enighet mellom datidens teologiske oppfatning og hans egen praksis. I 1802 henvendte Den kongelige sunnhetskollegium seg til kanselliet og pekte på det helsefarlige med de lange veiene og foreslo heimedåp om vinteren. Til dette bemerket Reiner at kirkedåpen ikke medførte liv og helse. Viktigere var det at sunnhetskollegiet sørget for å få ordentlige gulv i folks hus og å få bedre luft inne hos dem. I året 1800 blei han utnevnt til Prost i Dalane, og den 28/1-1813 blei han utnevnt til Ridder av Dannebrog.

OLAV HESKESTAD OM REINER I AFTENBLADET.

Den mest namngjetne presten i det gamle Helleland kall var Gerhard Henrik Reiner eller provast Reiner som han enno heitar på folkemunne. Då han gjekk av i 1823 hadde han vore sokneprest til Helleland i 33 år, postopner i 32 år, forlikskommiser i 23 år og prost i 22 år. Reiner sto med både føtene i opplysningstia som la stor vekt på åndelig fridom og tru på fornufta. Han kom særst godt utav det med biskop Hansen som og var hugheil rasjonalist. Når andre skrev "pastor loci" prest på staen", etter navnet sitt, sette Reiner "stedets lærer". Leserborna dreiv han hardt. Dei skulle bruka vetet, og tenkja sjølv, anten dei hadde evne til det eller ei. Utanåt lærde dei ikkje så mykje, for den gamle Pontopitan kunne han ikkje lika. Om korleides heilagdagen skal nyttas skreiv Pontopitan: " Vi skal anvende den ganske dag til vår helliggjørelses befordring". Reiner ville dei sko seia "at vi anvende en del av søndagen til hellige tanker". Og han kunne preika om kor naudsynt det var å berga Guds gåver fra åker og eng på søndagen, når det var lite bergingsver ellers. Han gav konfirmantane vitnemål som

syner at han tok arbeidet alvorlig og verkeleg kjende leserborna sine. Børel Grøsfjell fekk "Utmerket god og sædelig", men de fleste kom lenger ned: "Tømmelig gode kunnskaber, men fryktsom dog sædelig" eller "tung og meget forsømt". "Saasaa i kundskaber, men udmærket stille". "kuns maadelig, men gammel dog sædelig". Eller "Et saare indskrenket begreb". 15åringane Hadvar Efteland og Peder Fed fekk b e to

kryss som var tegnet for

"Overordentlig god", Hadvar vart lensmann i Helleland- Hestestad, og Peder den fyrste ordf reren i Helleland. Kring 1800 for Hans Nilsen Hauge gjennom Dalane. Etter segna stoppa han nokre dagar b de i Helleland og Hestestad og fleire vart gripne av hans forkyning. Men Reiner lika ikkje Haugevenene. Sven Dybing fr  Hestestad var ein av dei st rste forkynerene i bygdene her i si tid. Reiner pr vde   f  han p  andre tankar, og d  det ikkje lukkast, dreiv han med svepa, vert det sagt.

Kanseliet i K benhavn ba i 1804 dei norske prestane koma med fr segn om verksomheta til Hauge og om   koma med r dgjerder mot henne. I svaret sitt brukar Reiner harde ord, og d mer n deslaust: Hauge b r d mast fr  landet, og dei som tek imot Haugevenene, eller g r p  m ter og h yrer p  dei, skal betala mulkt som vart dobla kvar gong dei bryt p bodet. Reiner lyt r  over sokneborna sine. Dei torde ikkje ha annan meining enn presten, om han s  ville seia at rammen var kvit. Han var br  og oppfarande n r folk ikkje gjorde etter hans vilje, men kunne vera god og hjelpsam n r det gjekk med det gode. Prestegarden p  Helleland var som prestegardar flest gj vaste garden i bygda. Reiner dreiv m nsterjorbruk som mange av rasjonalistprestane. Han var "Potetpresten" i dette kallet. Dei avla 90 t nner poteter p  prestegarden og 130 t nningar havre. S  f dde dei 24 kyr, 3  yker, 40 sauer og 10 geiter. Reiner var ein velst ande mann. I si tid bygde han nye alle husa p  prestegarden p  eigen kostnad. Han betalte 200 spesidalar i sylvskatt i 1816 som er over 10 gonger meir enn st rste skatteytaren elles i bygda betalte. Det var eit rikt bu han let etter seg d  han d yde i 1823. Jomfru Hanna Bull som hadde vore til hjelp i huset og sett til s stera og han sj lv, fekk 500 spesidalar og mykje laus yre. Men det meste fekk s stera Abigael som heile tida hadde vore med han i Helleland. Ho d yde i 1830 og let etter seg 5325 spd. I testamentet hadde hu hugsa p  fleire sokneborn. Ho var mykje avhallen, og vart ofte oppkalla. Abigael- navnet her i bygdene er etter henne. Ho gav 338 spd til eit fond for fast skule i Helleland. B de Reiner Og Abigael ligg gravlagde ved Helleland kyrkje.

FOLKETELLING 1801 fot Helleland presteg rd.

Gerhard Henr. Reiner 51, sokneprest, prost og forligelseskommis r. Hans s stre: Abigael Reiner 57, Anne Else Reiner 52, forest r husholdningen. Tjenere: Erich Gullichsen 44, Lars Larsen 26, Peder Pedersen 23, Ole Olsen 19, Kari Olsdtr. 26, stue og k kkenpike, Marthe Pedersdtr. 44, enke, k kkenpike, Aagott Thorsdtr. 22, g rdspike, Gundvor Asbi rnsdtr. 32, enke, gift 2. gang, stullepike, Gunild Omundsdr. 18, gjetling. Ingeborg Maria H y 14, antatt til pleie, nyter oppdragelse. Roal

Torkildsen 67, gift 2. gang, husfolk med jord, kone Kierstie Christiansdtr. 56. Joren Torkildsdtr., 63, mannens søster. Torgis Olsen 68, kone Inger Helgesdtr. 72 gift 2. gang, husfolk uten jord.

CHRISTEN HENRIKSON PRAM. Justisråd fra 1802.

Han besøkte Helleland prestegård 5/9-1805. Hans dagbøker finnes i 10 håndskrevne bind ved det kongelige bibliotek i København. Og han omtaler Helleland og Bjerkreim: "Ved skiftestedet Svalestad, en halv mils vei inden man kommer til Helleland kirke, opphører heien, der med faa ubetydelige mellomrum har vartet lige fra Mandal, ja fra Søgne ved Kristiansand. Man kommer her til en af bjerge omgiven, af en liden elv vandet dal, der har blomstrende enger, fruktbare agre, skjøn skog paa fjeldsiden. Den skjønne opdyrkning er for en del den flinke prest, provst Reiners fortjeneste. Født paa Hedemarken, med formue, dels arvet,

Christen Henrikson Pram.

dels vundet paa nogle Kinareiser, har han ved virksomhet og kundskab i mindre end et snes aar drevet det til ei alene at opdyrke fortræffeligen sin præstegard, men og at indpode en del af sin menighet aand for den bedre og fordelagtige kultur. Man er her kun en mil fra staden Egersund, men den bedre kultur er saameget mindre virkning af dette naboskap, som Egersund, som siden skal sees, har ingen formuende indbyggere, udbreder intet uden nogle der indsmuglede kornvarer, men er endog i saa fald lidet farlig da veien did ned er næved ufremkommelig. Næste dag, den 6 september, reiste jeg over Birkrem, annex til Helleland, og videre hen igjennom de øvre ørkenegne af Jæderen, der hvor den nye postvei dels var anlagt, dels nu skulde anlægges, 5 ½ mil til Sandnes. Birkrem er merkelig af sin beliggenhed og for sin betydelige folkemængde og sit udseende og sin utrolige velstand. Dette kommer dels af den her almindelige industri, som bestaar i den her som nogle steder i Jylland almindelige strikning, hvorved mange tusende par strømper og endel luer udføres, hvorved en stor del af de østligere egne forsynes med denne artikel, -- dels af de her almindelige garverier, da de fleste af dette sogns bønder opgarver alle de huder, som falder af hele Veslandets slagtefe, det de altid sælger paa vilkaar at faa huden tilbage. Læderet udføres over Stavanger til Bergen, derfra til Nordland. Agerdyrkingen i Birkrem betyder intet. Plog bruges i disse egne kun af prost Reiner og de bønder, som i de sildigste tider har taget ham til mønster. Man rydder derfor ikke stenene bort fra marken. Husene er og elendige. De bestaar dog her for det meste af tre, men som er kløvet, ei, som ellers i Norge almindeligt, runde stokke. Velbygde kunde disse være ligesaa gode og smukke som de af helt træ; men de er her sjelden velbygde, og af den telemarske sirlighet ser man her ikke det mindste. For en del er husene, stuebygningen dog undtagen, af kampesten, men disse er ikke sammenmurede, kun stablet sammen som i et stengjærde, mellomrummene opfyldte med mose eller jord. Væggenes udside er almindeligen lidt dossiereret, eller muren, bredest nedentil, aftager opad. Den er maadeligen sat, udvendig fremad heldende stengjærde. Taget er af hoon, belagt med næver, men ovepaa denne sjelden, som paa Østlandet, græstorv eller besaaet jord, oftest løse smaastene, dog nogle steder plader af en skivrig sterkt glimmerblandet granit.

LØYTNANT HANS BIRCH DAHLERUP. Senere viseadmiral i marinen.

(Hans "Mitt livs erindringer" er utgitt i Danmark i 4 bind). Han besøkte Helleland prestegård i 1809 (19 år gammel). Til Helleland kom vi i Mørkningen og vilde ta til Skydsstedet eller Kroen, men Kudskene kjørte os til Præstegården, der laa lige ved veien, hvor han sagde, han havde Ordre at bringe oss. Vi blev modtagne i Forstuen, en stor, med Fliser belagd Halle, af Præsten selv, en lille (Litt) aldrende, men rørig Mand, med en hvid Natlue paa Hovedet. Hans navn var Reiner. Det var morsomt at reise i Norge i de Tider; man traf paa originale Folk, og en saadan original Person var denne Præst i

Hans Birch Dahlerup, sjøløytnant senere viseadmiral.

Sanhed. Han førde os ind i Storstuen, hvor to gamle rynkede Jomfruer, pyntede i deres bedste Stads med gammeldags Sæt paa Hovedet, stode ved det pynteligt opdækkede Thebord og neiede dybt for den unge Hr. Lieutenant, idet Præsten præsenterede dem som sine Søstre. Hvor var det hyggeligt at komme ind i disse gammeldags Storstuer en Vinteraften fra Reisen! Ilden brændte rask og knagende i Kakkellovnen; Lysene stode tændte rundt om i Stuen i blanke Tindstager; Gulvet var bestrøet med fiint hvidt Sand, blandet med smaahugget Gran eller Enebærquiste, der udbrødte en høist behagelig Duft, hvori blandede sig den finere Lugt af Roser paa Kakkellovnene eller af en anden fiin Røgelse; den blankpolerede Kobberthemaskine stod dampende paa Thebordet, der var bedækket med en Dug af det fineste hvideste Damask. Værten og hans Familie vare iførte deres bedste Klæder. Saadan var Giæstfriheden paa Landet i Norge paa de Tider. Reisende af Dannelse vare paa disse Kanter af Landet i Norge saa sieldne og Forbindelsen med den ydre Verden saa ringe, at de ensomt boende Præster og Embedsmænd med Glæde øvede denne Giæstfrihed, der forskaffede dem en Aftens Underholdning med dannede Mennesker og, foruden at de erholdt Nyheder fra Staden og Verdens store Skueplads, gav dem Leilighed til at opfriske mangt et kiært Minde fra det lystige Ungdomsliv, Studenteraarene i Kiøbenhavn; derhen dreiede Samtalen sig altid, kunde man være vis paa, naar Puncheglasset blev fyldt. Den Reisende, der bragte Nyheder, kunde fortælle og ogsaa med Interesse høre fortælle, eller den, der kiendte eller vel endog var i slægt med Nogen, hans Vært havde kiendt i sine unge Dage, han kunde være vis paa, at hans Navn længe blev erindret og nævnet med hiærtelig Velvillie i den ensomme lille Kreds. Dette er det almindelige Billede af de Familier, jeg paa min reise i Norges mindre bebyggede og mindre besøgte Egne gjorde Bekjendskab med: Efter Theen kom Tobakspiben og Punchen, medens Aftensbordet med travl men stille Omhyggelighed blev dækket. Foreller eller, som de i Norge kaldes, Ørreter, frisk fra Bækken, en mægtig Kalvekiølle og Ryper med alle Slags Syltetøyer af Tyttebær, Muldebær, Kirsebær, Ribs og Solbær, det var den festlige Opvartning, man altid kunde gjøre Regning paa, hertil en Flaske god rød Viin og, fremfor alt, den hiærtelige Glæde, den festlige Travlhed, som den Fremmedes besøg udbredte i hele Huset lige ned til den Ringeste af Tienstetyende: Kunde alt dette ikke fordoble Appetitten, som allerede en heel Dags Kiørsel i den skarpe Vinterluft havde skierpet hos den Reisende, kunde ikke det formaae ham til at vise Værtindens Kogekunst Ære, at drikke Værtens Viin med dobbelt Lyst, stemme ham til Munterhed og Meddelsomhed, saa maatte han i Sandhed være et ufølsomt og utaknemmeligt Menneske. Havde før

Bordet den Fremmede været Fortælleren, den der førte Ordet, til hvem Husets Fruentimmer stiaalent lyttede med Begiærlighed, idet de sagte trippede om i de huslige Sysler, saa var det nu ved Bordet, at Huusværtens Tour var kommen til at vise, at han ogsaa havde levet med i Verden. Han spurgte, om den og den levede endnu, i hvis Huus han var kommen, eller som han havde havt Bekiendskab med, under sit Ophold i Kiøbenhavn som Student, om den eller den smukke Pige, som han havde sværmet for, var givt, og med hvem, om hun havde børn, hvordan det gik dem osv. Saa kom studenterløjerne, han havde havt, de Pudser, de havde spillet en pedantisk eller ildeligt Professor, Glæderne, han havde nydt i Norske Selskab, Dyrehaugetuorene, Svirelystigheder, Gadeoptøyer og Pengeforlegenheder, han havde været i. Under disse Fortællinger sad den ærbare Huusmoder med foldede Hænder, rystende paa Hovedet med et forbauset smil, og seende hen til de voxne Døttre, som undseelig slog Øinene ned og pillede paa Borddugen over, at Fader havde været saa forskrækkelig vild i sine unge Dage, og at han vilde fortælle det for den fremmede unge Mand. Og naar saa Tiden kom til at bryde op og søge Hvile, ledsagedes den Fremmede af Vært og Værtinde til det pyntelige og varme Sovekammer eller Giæsteværelse, hvor Giæstesengen, Huusmoderens Stolthed, med lagener af det fineste og hvideste hollandske Lærred, et Bierg af ligesaa propre Hovedpuder og den zephyrlette Edderduns Overdyne, stod parat til at modtage den trætte Reisende. Ved Kaffen om Morgenens første Spørgsmaal, om den fremmede havde sovet vel om Natten, om Sengen havde været redt til hans Behag, og om der havde været varmt nok i Værelset. Paa Afreisen var der ikke at tænke, før man op ad Formiddagen havde indtaget en god varm Frokost for at styrke sig til de nye Besværligheder, der forestod, og naar nu Timen kom og Slæden holdt for Døren, saa var der en Afskedstagen, en Ønsken "Lykkelig Reise" og "Lev vel", igiennem hvilken ikke sieldent en dæmpet Veemodighed klang over, at maatte skilles saa snart. Fulgt ud til Slæden af alle Husets Beboere lige til den smudsige Kokkepige, der idetmindste skulde have et Glimt igiennem Kiøkkendøren af den unge Fremmede, som Madammen og Jomfruene havde sagt om i Kiøkkenet, var "saa vakker en kar". Bisonskindet blev omhyggeligt tilknappet af Huusfaderen selv, endnu engang blev Haanden rystet til hiærtelig Afsked, og Slæden fløy afsted under Afskedsraab og Viften med Tørklæder af den hele Familie, der blev staaende midt ude i Landeveien, indtil de havde tabt Slæden af Syne. Jeg kaldte Præsten paa Helleland en Original. Det var han som Præst i Sannhed. Allerede i Forstuen havde jeg studset ved den grove Stemme, den barske bydende Tone, hvori han tiltalte Skydskarlene. Men hvor forbauset blev jeg ikke, da vi kom ind i Stuen og Samtalen kom igang, ved at høre ham bande som den groveste Matros ved hvert Ord, han talte. Han havde i sin Ungdom faret mange Aar med det asiatiske Compagnies Skibe som Skibspræst; han havde været Chinafarerer, sagte han mig. I denne Fart, der rigtignok tilligemed Staaefarten paa Kysten af Guinea længst bevarede den gamle Raahed i Sæder, havde han ganske tabt al geistlig Værdighed, al ydre Helligheds Væsen, saa at han nu lignede den simpleste og raaeste Matros og gjorde sig til deraf. Han fortalte mig, at da han først kom til Kaldet, vare hans Sognefolk de Ugudeligste og meest Ildeberyttede i Landet, ja havde enda ord for at overfalde og udplyndre Reisende, men han havde sat skik paa dem; han kaldte synderne ind til sig i sit Værelse, og efter at have irettesat og formanet dem, gav han dem en ordentlig Lussing med en forsvarlig Tamp, for at de bedre skulde huske Formaningen. –Det hialp, sagte han, og da jeg havde uddelt en Snes Lussinger iblandt dem, fik de Respect for deres Præst, og nu kan jeg vinde dem om en Finger. Jeg fik Commando igien paa skibet. Saadan skal de have det, de Hunde. Han roste sig af, at da der for ikke lang Tid siden blev ført nogle krigsfangne engelske Matroser derigiennem, var han gaaet ud til dem og havde skiældt dem Huden fuld, og da En iblandt dem havde vovet at svare studst, havde han givet ham en rigtig "Chinafarerer-Opstopper", saa Hatten var falden ham af Hovedet, og spurgt ham, om han vilde have en anden. Som

gjæstfri Vært var denne snurrige Gamle iøvrig meget elskværdig, og Kaldet maae have været godt, thi Alt i Huset bar Spor af en mere end almindelig Velstand.

GREV CHRISTIAN D.F. REVENTLOW. Senere Statsminister.

Han reiste tur/retur Stavanger i 1811, og besøkte prost Reiner begge veier: " Fra den vilde Drangedalen kommer man til det romantiske skjønne Helleland, der er prydet med smukke Fjelde, tildels beklædde med birke og annen løvskog. Imellom dem er der mange opdyrkede frugtbare Jord-Pletter og en deilig elv. Vi tog natteleie hos Provst Reiner i Helleland, hos hvem vi vare meget vel, der er en formuende, virksom, oplyst Mand. Den 12vte Augusti. leg besaa provstens skjöne Hjord av engelske Blandings-faar og hvide gjeder. Hans Plov var ikkuns maadelig, men saaledes som alle plover i Stavanger amt, Virkningen af egen Speculasjon. Hans Hingst er smuk, men ikke ganske god. Her holder bøndene meest hopper og Hingsterne paa stald, og sælge aarlig Heste, naar de er et aar gamle, og faar da ofte 100 riksdaler for føllet. Fra Birkrem af er egnen heslig og øde. 15 August. Natten tilbrakte vi igjen hos Provst Reiner som foreviiste oss endeel skjönt dekketøj og andet, som han har ladet spinde og væve ved hans Søsters Hjælp.

Christian D.F. Reventlow.

CLAUS PAVELS senere biskop i Bergen

Han besøkte Reiner i Mai 1812. "I Provst Reiner paa Helleland fandt jeg en munter, gjæstfri og fornuftig mann, i hvis selskab Eftermiddagen og Aftenen henrant overmaade behagelig. Han er en bemidlet Mand, ugift og barnløs. At modtage og herligen beværte Reisende er hans største Glæde, derover besøges og hans huus som et Vertshuus, og ingen honet Reisende gaar hans Dør forbi".

Claus Pavels

DIVERSE SAGN, ANEKTODER og SANNHETER.

-Anders Tengesdal var doven og ubrukelig som soldat på Madlamoen, og derfor skulle han tjena 1 år hos Reiner. Han var flink til å brygga øl, og var derfor godt likt av presten. En dag kom han springande og fortalte at ei ku fra Strømstad var kommet over i prestegardsmarkå. "Spring å skamslå den tyven" skreik Reiner i sinne, og Anders opp i marka og slo kua splitt ihel. Strømstadmannen kom og så dette, og Anders sa ka presten hadde sagt. Rasande gjekk han da inn til Reiner og forlangte 2 dalar for kua, ellers blei han meldt. Sur og sint gikk Reiner til fjells for å roe seg ned, der ser han heile Eptelandsauene gå i hans mark, og gjetergutten sitter bare å ser på. Nå sko han ta den traven, og la etter den stakkars gutten. Han galskrikende først, og Reiner etter. Med ett bråstoppet gutten, tok den eine treskoen, og kasta så han traff rett i nasen til Reiner. Men første preikesøndag fikk folka fra Strømstad og Epteland høira, fra prekestolen, hvilke folk de var kommet av.

-En dag sto Anders og slo rundt fjøsveggene mens Reiner sto i vinduet og så på. Anders var doven og sein til å slå. Reiner blei sint, for ut og treiv orvet og skulle vise hvordan Anders skulle slå, så slo han til en høymolstilk så halve ljaen fauk i lufta.

- Da Isak Nilsson Eikeland var ung, tjente han hos prest Reiner. Då ville Abigal, søster til Reiner, ha han, men dette blei det ikke noe av, Men da han sluttet, fortelles det, fikk han så mange pengesedler av henne at pengebunken var tykk som en bibel. For disse pengene kjøpte han Eikeland. Han var ei tid lærar, og han hjalp Reiner da han ville lodde stemningen for å få innført ei ny salmebok. De fleste var imot, bl.a. de Gjeidrem. Og Reiner skreiv bak deres nei: Hva annet kunne man vente fra Gjedrem.

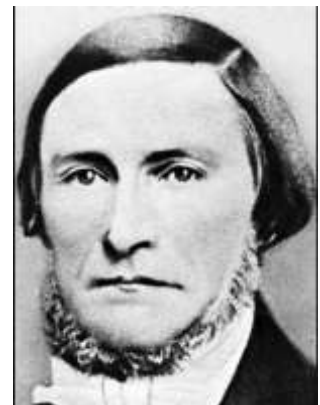
- Rasmus Osland var flere år i tjeneste hos Reiner i ungdommen. Der lærte han både å lesa å skriva. "Og så lærte jeg å banna" sa han seinere. Rasmus var seinere ordfører i Bjerkreim. Folk meinte at han var en uekte son av Reiner. Var han kanskje oppkalt etter far til Reiner?

-Prestane skulle melde fra til Stiftmedicus om farsott i by og bygd. Dei skulle finna ut kven så var syke i soknet. Og føra opp levemåte, alder og yrke. Ja dei skulle og svara på spørsmål om hvorfor denne radesyke er så ulægelig. I Helleland hadde dei Gerhard Reiner. Han var både prest og dokter og apoteker attpå. Og gav dei syke medisiner utan å ta betaling.

-Det vart spekulert på om Reiner hadde svarteboka siden han gikk i markene og hentet urter som han lagde medisin av. Men dei var og enige om at han ikke kunne benytte seg av alt som sto i denne boka, for en gang han skulle ri til Heskastad bandt Fanden hesten, og siden Reiner ikke klarte å løyse den, måtte han gå på næreste gården å låne seg en hest.

Ein gong var Reiner vondt ute. Han skulle rida til Heskastad og halda preik en søndag. På Revastronda innunder Stokkafjellet, der den gamle vegen gjekk, der sto hesten med eitt med stive føter og rikka seg ikkje av flekken. Hoi, hoi, er no djevelen ute med svartekunstene sine, tenkte Reiner. Jau, no skal åndsmakta prøvast. Han tok altarboka opp av salskreppe og synte den vonne den heilage krossen. Jau, då gjekk hesten like godt att.

Far til den kjente stortingsmann Ole Gabriel Ueland lå ute i Svenskekrigen. Han fikk engang permisjon Da han kom heim var høyløa hans nedfallen. Prost Reiner fikk høyre at han var kommet heim, og ba han om å være heime inntil løa var bygd oppigjen. "Du kan bli hjemme på mitt ord" sa Prosten. Da den gamle Ualaen atter kom tilbake, traff Reiner han på kirkegården og ropte på han: "Nå Ommund, kom du i kasjotten?" Hovorpå Ueland svarte: "Nei, det gikk bedre enn jeg hadde trodd". Til det svarte Reiner: "Det tror jeg, for jeg kan bøye hjertene som vannbekker".

Ole Gabriel Ueland.

-Etter det som gamle folk forteller sto det ikke alltid så bra til med sedeligheten til Reiner, og det finnes dei i Bjerkreim som kan rekna seg i slekt med han, vert det sagt. Ein gang Reiner var ute og gikk med hushaldersken sin, møtte dei ein kaptein som ikkje hadde det beste ord på seg for sedelighet. Han kom rekande med eit kvinnfolk ved sia. "God dag hr. prost med husbestyrerinde", sa kapteinen. "God dag hr. kaptein med hore" svarte Reiner. "Hvad siger du?" sa kapteinen, kokande sint. "Jeg skal tukte deg med min sabel". "Ja, hvis du kan", svarte Reiner. Men armen til kapteinen hadde nå blitt så stiv at det var heilt umulig for han å få sabelen opp av slira.

Hver søndag når prost Reiner rei til Bjerkreim anneks kom han forbi eit hus der mannen sto i vinduet og barberte seg. Reiner likte ikkje denne søndagsbarberinga. "Stå slik til jeg kommer igjen"! Og mannen måtte stå framføre speielen med barberkniven i handa til presten seint om kvelden kom igjen fra Heskestad.

-Anders Ognedal tjente sjå Reiner. De hold på å høya. Reiner hadde 4 tjenestejenter, men han ga beskjed om at bare 2 av de skulle raka i hop høyet. Drengene ville ha med alle 4 jentene for da fikk de høy nok til å bæra sammenhengende . Men de måtte jo lystra presten. Jentene måtte raka fort, og da gikk det som det måtte, den eine brakk ei riva. Jenta torde slett ikke visa dette til presten. "Ta mi riva" sa Anders, så gikk han heim med et lass høy, og den brekte riva. Men Reiner reagerte ikke på den brekte riva, han gikk og fant 4 nye river.

-Han vart alltid sint når han traff folk som ikke ville arbeide. Traff han slike dagdrivere, som gikk ledige og ingenting gjorde, ga han de alltid ei overhaling. En dag han var ute og gikk, traff han en Gesell,(nestkommanderende, korporal) som ba om penger. Reiner begynte å skjella å ga han huden full, så gesellen blei rasende. Han lyfta staven og ville slå til presten. Men Reiner blei redd når han fikk motgang og sprang alt han kunne mot prestegårdsporten med gesellen etter seg. Og der fikk han et kraftigt stavslag over ryggen akkurat idet han kom seg inn.

- Han hadde for vane at når han kom til Ørsdalen, bestilte han den beste hesten de hadde til å ri med. En dag fekk de greie på at nå var han straks ventende. Då samla Ørsdølene isammen mye korn og gav til den galnaste hesten de hadde. Det var ei brun merr fra Eik. Så kom Reiner og forlangte en god hest, han hadde med sal selv. Så sala de på, og Reiner satte seg på, satte sporene i hesten, som gjekk rett opp på to føtter. Den sto som et lys. Men Reiner hang fast, han datt ikke av. Noe Ørsdølene hadde gledet seg til. Han var svært god til å ri, rei Eikebrekka opp til Ausdal, og bakkene videre til Brattebø.

-Reiner tok ei jente ut av fanteflokken og oppdro henne. Men hun var så dårlig til å lese at hun neppe ville bli konfirmert. Hun het Berte. Men da konfirmasjonsdagen kom, kledde de henne opp, og hun og Reiner rei på hver sin hest til kirken. Hun var tatt ut fra en fanteflokk og hadde derfor ikke etternavn. Men Reiner visste råd for det: "Birte Christofferdatter Hele Verden, forsager du djevelen osv". Birte blei senere gift med Guttalars og ættemor til fanteslekten "Guttarane".

På en av veggene i Løten kirke hang tidligere en tretavle med følgende tekst:"Udi forventelse af en ærefuld Opstandelse, hviler i Jordens Skjød Levninger af den i Livet hæderlige nu salige Matrone Alheid Anna Henriksdatter Gefflen født ved Bremen 1722 , kom til Norge 1737 15 aar gammel, gift 1741 med Jens Reiner, der var Kapellan, Fældtpræst og kom hid til Sognepræst den 23. Oktober 1745. Af deres 9 aflede børn levede 4 da hun døde 1770, var 49 Aar gammel, var gift i 26 Aar. Hun var en huslig Martha, en godgjørende Thabitha, gudfrygtig og from Anna Maria, en klog Abigel, en tro Sara, en øm Elisabeth, en taalmodig Christen, hendes Vanesang Jesu dine dybe Vunder. Og det alt behager mig som Herren selv behager. Hendes Brudetext og Ligtext Rut 1, 16, 17, af hende selv udvalgt". (Prost Reiner sin mor).

I avisa "Den Norske Rikstidende" kan vi 18/8-1823 lese under "Dødsfall": "Provst Gerhard Henrik Reiner, Ridder af Dannebrog's Ordenen, 72 2/3 aar den 19 july paa Hellelands præstegaard".

Reiner brakte med seg poteter fra Holland, kaffe fra Kina og druebrennevin fra Frankrike. Det var han som var "Potetpresten" i dette soknekallet.

-Han lærte folk å brenna brennevin av søteple og poteter. I sakrestiet hadde han ei flaske brennevin så han drakk av før han gikk på preikestolen. Så preikte han så fraua sto i munnen og suglet skvatt på de som satt under.

-I sin visitasberetning for 1819 skriver han:
"Drukkenskap er meget alminnelig, i sær siden Brændevins Brænde Blev tilladt, men den største uorden om Søndagerne hersker ved Anexet Birchrem, da nogle handels Karle fra Jederen indfinne sig med brendevin, som ofte sælges udpaa marken i nærheten af Kirken. Skjønt ogsaa ofte af gaardens 7 Beboere, hvilket fylderi desværre har skadelige følger"

Jeg ville heller vært 3 dager hos den onde, enn ku på Bjerkreim. (Reiner)

-Reiner kjente alle folka som bodde i de tre soknene Bjerkreim, Helleland og Heskestad. En gang ved kirka traff han Torjus Eikeland: "Du Torjus, som bærer all verdens visdom og vet om hver manns kjeft, hvor er den piken ifra" spurde han og peika på henne. Og ein annen gang sa han: "Se der kommer den hellige Torjus Eikeland". –"Åja, uden hellighed skal ingen se Herren" svarte Tojus, han var så god en mann.

-En gang sa han "Jeg ville heller vært 3 dager hos den onde enn ku på Bjerkreim". I den tiden var det mye einer og lite beite på Bjerkreim. Og en annen gang: "Jeg ville ikke vært ku på Klungland, hest på Svalestad eller kone på Hogstad". Klungland hadde så tørr mark, Svalestad var skysstasjon og på Hogstad hadde kona så bratt vei til å gå med mat til slåttefolka.

-En gang sa han: "Fattigbarna har det godt, de får sitte hjemme i ovnskroken, mens rikmannsbarna må ut å gjæte i 9årsalderen. Det skal faen ta meg aldri finne sted".

-Han satte drengene sine til å treske korn, og sa da til dem "Nu må de banke fort, og så må dere banke hardt, og så må dere drive på så svettelukten av dere står i døren når jeg kommer inn".

- En gang giftet han et par, og da sa han: "Det som JEG har sammenføyet skal mennesker ikke adskille".

-Før hadde folk fast plass i kirken, de rikeste fremst, og de fattige lenger bak. En gang ropte han fra preikestolen: "Dere ifra Støløygard! Dere er kommet for langt frem.

- Da Reiner blei gammel, blei han så gal etter kvinnfolk. Tjenestejentene fikk ikke fred for han. Men når han kom knekende skudde de han bare overende.

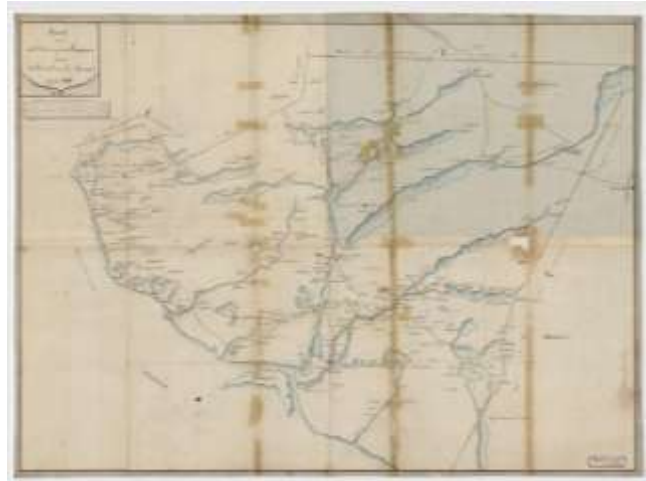
-Reiner tok betaling for å kaste jord på nye graver etter gudstjenesten. Så var det engang stortyven Gjest Baardsen kom til en fattig heim i Bjerkreim. Dei jamra for Gjest at presten nekta å kasta jord på ei grav siden de ikke kunne betale. Då lurte Gjest seg inn i prestegården i Helleland og stol akkurat så mye penger som presten krevde for jordpåkastelsen. Og ga pengene til de fattige. Og de ga presten igjen pengene, og han kastet jord på grava.

- Da Reiner var død, blei innbuet hans solgt på auksjon. Da møtte Bjerkreimbuene frem og kjøpte. Et fint skatoll etter presten kom til Sundvor.

- I 1806 sendte han et brev til Rikskommisjonen: "Hvordan lære Grander at være behjelpelige med at dyrke jorden paa en tid hvor så mange mænd måtte forlade sine gaarder for at værne om fedrelandet". En måtte med loven i hånd kunne kreve at folk møtte frem på dugnader, meinte Reiner. Men Rikskommisjonen kunne ikke være enig med han i dette går det frem av et brev til biskopene, dagsett 13/5-1806.

-Kring 1800 soknet ø. Maudal til Høle i det kirkelige, men hørte til Bjerkreim i det verdslige. Og i Maudal bodde i Reiner sin tid ei rik og råderik kone som tidt møtte frem på tinget i Bjerkreim. Eidsvollmannen sorenskriver Hans Leierdahl Nansen spurte henne eingang ut om denne ordninga. Da svarte hun beint og fast at alt det gode soknet til Høle, og alt det vonde hørte til Bjerkreim.. Nansen smilte litt da. De spurte prest Reiner hva han meinte om dette. Han var og forlikkommiser, og det fortaltes at han var prylt opp av rasende bønder. Og han sa nå at han trudde ikke noe på at alt det gode hørte til kirken. Han mente at kirken ikke alltid var så englegod, og innen kirken kunne det vonde prøve å drive det gode ut, akkurat som på tinget i Bjerkreim.

Kart fra 1816. Tegneren satt vel hjemme hos Reiner og lot lokalkjente forklare hvordan landskapet var.

Eirik Malmei og naboen Torleiv var ikkje alltid venner. De førde ofte sak mot hverandre ofte om lite og inkje. Til ein forlikkommisjon hadde Eirik heile 7 stemninger på Torleiv. De møttes for forlikkommisjonen i Helleland, og prost Reiner var forlikkommisær. Men forlik ble det ikke. Eirik tok på heimveien. Han hadde en stor hest som var opplært til å hoppe over grindene. Da han skulle hoppe over næraste grinda gikk det ikke bedre enn at han datt av og brakk ene foten. Der lå han å jamra da Torleiv kom. Torleiv sprang det han kunne tilbake etter hjelp, men Reiner ville ikkje hjelpa. "Pokkeren skulde bryde sig om den trettekjære fant, bare lad han ligge". Men Torleiv var bedre mot sin uvenn enn presten. Han gikk til nærmeste nabo og fikk folk med seg, og sammen fikk de Eirik til datteren, som bodde på Strømstad.

Reiner var forlikkommisær i 26 år. (Altså formann i forlikelseskommisjonen). Det er sagt at han fikk forlik i alle sakene med unntak av 2. Han skreiv dokumenter for folk, og sparte dermed folk for utgift til sakfører. For eksempel skeiv han ut ei kårbrev datert Helleland prestegård 24/11-1803. Sorenskriver D.Thrap fører på at det er betalt 2 ort 16 skilling for tinglysingen. Men sorenskriveren er sur fordi at prost Reiner går juristene i næringen, og skriver: "Da den kongelige casse ved denne forretning er beskaaret det stemplede papir baade til skjøde og opsætningscontract og her findes ikke have været nogen dispute som kunde fordre forligelseskommisionens mellomkomst, saa reserveres baade kongens ret til det stemplede papir og min ret qua sorenskriver til fornødne documenters udstedelse der ei vedkommer commissionen".

-Merkelig nok: Jens Henrich Reiner Heyerdal ble født 1808 i Kristiansand. Han døde 1812. Foreldre var Jens Heyerdal og kona Andrea Lovise Heyerdal f. Mørch. Oppkalt etter prosten?

Reiner holdt alltid en vanlig søndagspreik, og så av og til ei "Attpåpreik" over forholdene ved kirkesøndagene: "Denne vederstyggelige uskik med at komme med brendevinsflasken til Herrens hus om søndagerne, og denne ligegyldighet for de hellige ting, for Guds ord og sakramenterne, og denne uorden både i og utenom kirken skal faen ta mig aldrig have gang! Annammer derpaa herrens velsignelse".

-Reiner var ikke selv noen avholdsmann. Det viser både kjøpmannen i Eigersund sine regninger og et brev som prost Finckenhagen i Flekkefjord skrev i 1799. Reiner visste å sette pris på bordets gleder, men Flekkefjordprosten var ikke noe videre begreistret for ham. Hellelandsprestens "eneste fortrin bestaar i at han kan tractere sine gjæster med rare viner og retter, og dette fortrin vil jeg nødig ha gjort ham stridig". (Var denne Flekkefjordprosten den samme Finckenhagen som i 1777 overtok som prest i Løten etter Jens, far til prost Reiner??)

-Det blir sagt at det i den tid ble sunget 2 salmer før prekenen. Når første salme startet sprang Reiner ut på kirkegården hvor han med kjæftbruk og slag jaget inn alle de som var igjen ute.

Reiner var hardfør og bråufs, men med eit uvanleg lag til å få folk til å lyda seg.

På Solbjør var det ei slåstkjempe de kalte for Langeleggjen. Han hadde drukket seg full samme dagen som han hadde vært til alters. Reiner fikk høyre dette og neste gang han kom til Bjerkreim kalte han Langeleggjen til seg for å prøve å få han på bedre tanker, men han les vont og meinte han kunne gjøre som han ville for presten. Reiner blei sint og ga han eit knyttneveslag under øyra og sa at det skulle han ha som for rundt som en fant og en stakkar. Langleggjen ville ha vitne på dette, og sa til en mann som sto der "Husker du dette?" Reiner svarte med å gi han et enda hardere slag under det andre øyret mens han sa "Husker du dette". Langleggjen hang med hodet og lusket ut. Det var mange som unte ham de slagene.

-Men det var ikke alle som var like glade i Reiner. Ei slåstkjempe møtte han eingong på veien, og bankte han opp så mye at han seinere helst ikke reiste aleine.

Rasmus Osland var slik ein klyppar. I sine unge år var han i fleire år hjå presten Reiner . Der lærde han både å lesa og skriva, og der lærde han å banna, for ingen kunde banna so godt som prost Reiner. "Tage Guds navn forfængeligt må de ikke, børn" Sa han til konfirmantane sine, "Men fan og satan kan de nok sige, for han er fellte te slida på". Dette hermdde Rasmus og fleire andre etter presten. Som dei fleste rasjonalister likte han ikkje Pontoppidans forklaring, og vart skammelig harm når konfirmantane kom med setningar or denne boki. "Nu kommer de atter med den forbannede Pontoppian", kunne han då segja. Ein høg embedsmann tok eingong inn til Reiner og var der om natti. Seinare fortalte han at han aldri hadde høyrte so fæl banning som på Hedlands prestegard. Eit par år etter at Rasmus var konfirmert, vart han skulemeister i Bjerkrei og kom seinare til å eiga gard på Osland. Og ein framifrå skulemeister var han. Ei segn fortel at han skulde vera ein uekte son til Reiner. Korleies det var med det eller ikkje, so hev presten i kyrkjeboki skrive namnet på han som skulde vera faren. Det brukte elles ikje presten å gjera, når barnet var uekte. Då skreiv han bare at det var fødd eit uekte barn som fekk det og det navnet.

Da Reiner kom til Helleland i 1790 vart han var at lærerane dreiv som handtverkerfolk istadenfor som skulemeistra. Han fekk då fatt i nokre gaverike unggutar, lærde dei opp i kristelig og verdslig kunnskap, og skifta ut dei gamle skulemeistrane

”Bestefar, Lars Svenson var komen fraa Nedland. Far hans var skulemeistar og sjølv heldt han og skule nokre aar. I den tid skulde det ikkje so svær lærdom til for aa verta skulemeistar. Dei laut gjerne ha litt ekstra øving i rekning og skrivning, so gjekk dei til provasten og han hørde dei yver og gav dei eksamen. Daa bestefar skulde bli skulemeistar var Reinert paa Helleland provast og der maaatte han gaa

Reiner underviste fremtidige lærere selv.

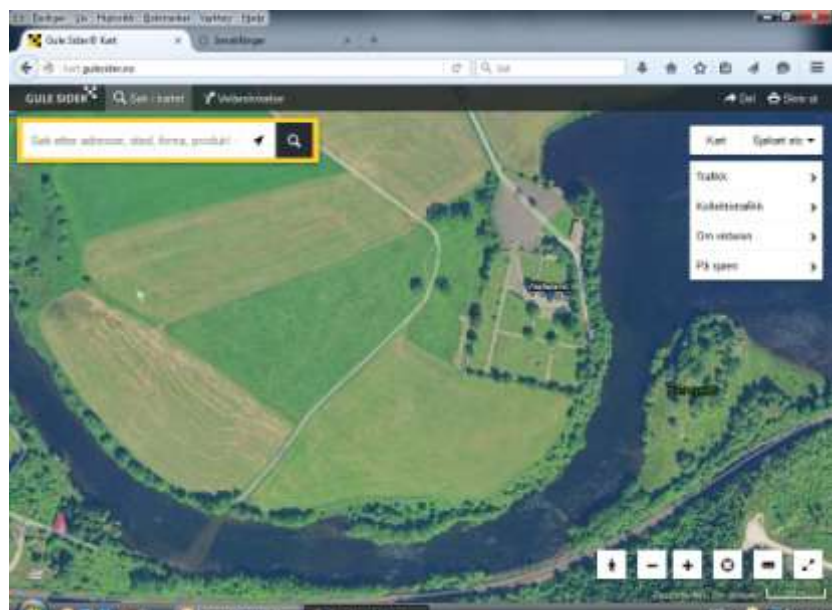
og verta yverhøyr. Det var to Sirdøler same gongen som skulde ta eksamen, den eine heitte Kolbein. Provasten var fælt morsk, so dei var svært redde. Lars Svenson Nedland vart fyrst uppropt og bestefar gjekk inn med bankande hjarta. Daa provasten hadde høyrte han over ein tur skulde han syngja, det var ei salma bestefar kunde godt tona paa og han vart meir modig etter kvart, so han song godt. Provasten totte det gjekk godt og sette paa: ”Hadde jeg slikt bryst, saa skulde jeg skjære lost”. Det gjekk godt for den eine sirdølen og, men den som heitte Kolbein fekk ikkje eksamen. Provasten sa: ”Kolben heder du og kold er du i dine ben”!. (Vi ser at prost Reiner Visiterte Bakke kirke i 1819).

Presten i Bakke skreiv i et brev til Reiner og spurte om hva lærerene måtte kunne, og i et brev fra 1801 svarer Reiner: ”Ved at spørge hvad jeg fordrer af dem som skal være skoleholdere forudsetter du at jeg fordrer mere end andre mine Formænd, hvilked haver igjen sin grund i at Biskopen fordrer mer. En Skoleholder bør etter min tanke kunne læse rent og distinct i Bog, kunde distinctionere tegnene, stave endog Ord af mange stavelser udenat, godtgjøre for tallene, saaledes at han kan lære Børnene dem uden at gjette sig frem. Og saa bør han skrive godt. Regne tør jeg endnu ikke fordre, men derimod godt katheisere, ei alene spørge etter Bogen, thi dette er en lett Sag, men forstaa av Guds Ord at uddrage Spørsmal, da jeg heri er meget paapassend”.

-Signe Jakobdatter Feed hadde tjent i 5 år hos Reiner, og anså han å være ”Visere enn Salomon, mektigere enn Judas Makkabæus og lovklokere enn selve far Mose”.

Hvem var Signe Feed, se over?. Hun var født 1784 og kom som meget ung i tjeneste hos prost Reiner. I 1822 ble hun gift med enkemann Tor Pedersen Ueland, et ekteskap som prost Reiner arrangerte. Tradisjonen

forteller: ”Kona til Tor Pedersen døde, og han satt

Helleland kirke. Prestegårdsheimahuset sto nok der de 2 største trærne er øverst midt i bilde.

igjen med 4 barn, den yngste var 6 år. Han var svært dårlig i lag. Måtte snakke med prosten. Prost Reiner sendte bud til Feed til far til Signe om at Signe skulle gifte seg med Tor. Så vart dei gifte og Tor dør i 1839. Signe kom i føderåd hos Jonas Mikal Olson Ueland. Der døde hun 5/4-1867". (Det var Signe som fikk gravtalen Reiner holdt over Trond Lauberak av Abigael, prestens søster). Og videre: O.G.J.Ueland fikk gravtalen av Signe, mot løfte om å arbeide henne en sopekost.

-Reiner var født i København i året 1750 den 6 april. Hans far het Rasmus med tilnavnet Junge av den bekjente Vardalske fanteslekt som streifet rundt i Norge og Sverige og ernærte seg av betleri og kammeskjæring mm. Rasmus var født i en låve på Romerike og var verken døpt eller konfirmert.

-På en av sine Kinareiser kom Reiner i klammeri med en røverbande på 6 kinesere som hadde sneket seg ombord for å stjele. Som blåbær pillet han de 5 på sjøen, men den sjette hadde bitt sine tenner i hans ene øre, og ville ikke slippe taket før det fulgte med i sjøen. For å dølge sin skavank måtte den Guds tjener la hodehåret vokse ned over ørene til sin død.

-I 1814 marsjerte de norske soldatene mot svenskegrensen i tilfelle det skulle bli krig mot Sverige. Alle kompaniene fra det Stavangerske Regiment var innom prestegården hvor Reiner ga hele kompaniene mat og drikke. Men når de kom hjem igjen, sto han utpå gårdsplassen og skjeldte de ut fordi de hadde tapt. Soldatene forsvarte seg da med at det var offiserene som ikke ville ha krig. "Hadde vi fått ordre om det, så hadde vi slått".

-Reiner var ugift, men dessuaktet er det nu ingen hemmelighet at han etterlot seg minst 2 barn, hvorav det ene blev en klok og aktet ordfører i Bjerkreim.

Reiner fikk i 1798 ordre om å kjøpe ei Kallsbok til bruk i sognet. Denne var ibruk så seint som i 1970.

KONFIRMANTHERMER.

"Tage Guds navn forfengeligt må dere ikke gjøre barn" sa han, "Men faen og satan kan dere si, for det er til felt åt han. Utover i 1800 tallet var der gamle folk i Bjerkreim som ikke mente at det var synd å banne, for det hadde Reiner sagt.

-Torgji Skjæveland f.1797 var blind. Han var kjent for å være skarptenkt og evnerik. Da han leste for presten sa Reiner: "Det hadde vært bra om alle på Skjæveland var blinde".

-Knut Hegelstad bodde på Espeland i den tiden han gikk og leste for Reiner. En gang kunne han ikke leksa. Og Reiner blei sint: "Kan du ikke leksa til neste gang, skal jeg slå deg så du triller like opp til Espeland". Og til Alv Torkelson Vassbø sa han da de sto i gangen: "Du din bankeskalle kan lære lekse, men du vil ikke".

-En gang spurte han leserungene: "Hva skal vi si om vår neste?"—"Vi må bare si godt om han" svarte en. "Men hva skal vi da si om Nils Toresen?" spurte Reiner, han visste at Nils putla og stol.

-Ein i Gravdal lo så rart. Når han lo såg det ut som om han grein, og de andre leserungene syntes det var moro å sette han på låtten. "Hva griner du for?" spurte Reiner. "Jeg griner ikke, jeg ler" svarte gutten. "Javel, hva ler du så av?" spurte Reiner, han var sint. "Jeg ler av det de andre ler av" svarte gutten.

-Reiner var ikke særlig glad i Pontoppidans forklaring "Sandhet til Guds fryktighet", og derfor lagde han selv spørsmål og svar som elevene hans måtte lære på fingrene. Dersom en stakkar ikke kunne svare, så var han ikke nådig stemt. Han skulle være nokså grov i språkbruken ved slike anledninger. Det sies at ingen kunne banne så godt som Reiner. Han hadde unavn på alle: Halte-Berta, Latbrand, Skakke-Mari, Skarv osv.

-Reiner kavde veldigt med å lære opp ungdommen. Men han var ikke særlig glad i Pontoppidans forklaring. Han ville at de skulle forstå det de lærte. Han pleide å si: "Pontoppidan hadde ikke Åndens overordnede gave mer enn meg". Han meinte at det han lærte barna, var bedre enn det Pontoppidan kunne lære dem. Læren skulle huskes av leserene ved hjelp av forståelige ligninger. For eks. Det er 12 apostler liksom 12 måneder i året, det er 10 bud liksom vi har 10 fingrer på hendene, der er 7 bønner i fadervår liksom 7 dager i uka, og det er 3 personer i Gud liksom det er 3 bønder i Gravdal. Kunne ikke barna forstå dette som han selv syntes var så enkelt, reiv han de i håret eller ga de et slag over øyret. Begynte barna da å gråte, grein han med og sa: "Måtte Gud i himmelen vite hva jeg skal gjøre med disse barna".

-Mange hold av Reiner som om han skulle være en gud. Ikke bare i hans egne sokn, men og prester og bisper. På en visitas svarte ungdommen bispemeren om apostlene enn det som sto i testamentet. Bispemeren var helst øvegidd og lurte på hvor de hadde lært dette, og fikk til svar at det sto i "Josefs fortelling" ei bok de hadde lånt av Reiner.

-Etter at han ble prost dro han selv omkring på visitas. I Eigersund la han merke til ei jente som var svært flink til å svare på spørsmålene hans. Da overhøringen var over, gikk han bort til henne, klappet henne på kinnet, og sa høyt: "Du er en flink liten pike, si meg, er du virkelig her fra Eigersund?" Nei svarte jenta kjapt, jeg er fra Bjerkreim. "Det kan jeg faen ta skjønne at du ikke hører hjemme her!" sa han muntert og knipste med fingrene. "Men du da, du er vel fra Eigersund?" spurte han ei omfavnsrik jente som hadde svart i hytt og vær. Ja, hun var nå det. "Ja du kan ikke bli konfirmert i år, ikke mer enn den svarte merra mi" sa Reiner.

Prost Reiner holdt engang komfirmasjon i Bjerkreim. Dengang var det alminnelig skikk at folk solgte brennevin om søndagene. Barna stilte seg opp i gangen, og prosten kom, streng, alvorlig og morsk i ansiktet. Øverst blandt komfirmantene sto Tønnes Tollefsen, han var sønnesønn til Trond Lauberak, og senere lensmann og ordfører i Bjerkreim. I en barsk tone spurte prosten: "Hva befales i det tredje bud?". Før Tønnes fikk tid til å svare, fortsatte presten: "Jo det er å selge brennevin det, som din mor gjør? Hva?" Og til ein annan gutt, Peder Hovland sa han: "Du er vel lige så flink til at spille og danse som dine brødre? Hva?"

-Ei jente som ikke kunne svare på hverken det ene eller det andre spørsmålet vakte hans vrede: "Du er pine død så uvitende at du står lavere enn en hest! Gift blir du aldri! Å, ja – la han til – dersom far

Pontoppidans Forklaring som de alle måtte kunne deler av utenat før konfirmasjonen.

Vinningland setter en sølvkanne full av spesiedaler på sitt ene kne og et på det annet, så blir nok Valborg Vinningland gift allikevel”.

- Ei annen jente hadde lest i hele 7 år før hun endelig slapp igjennom nåløyet. Hun var da 20 år gammel og forlovet, men fordi hun ikke var konfirmert fikk hun ikke gifte seg. Siste gangen hun var i sakristiet var hun helt forfjamset da hun kom ut og gikk nedover kirkegulvet. ”Slapp eg?” spurte hun de andre jentene så høyt at Reiner hørte det. ”Ja Gud slapp du, nu tjener det deg best med en ekteseng”, svarte presten.

PROST REINER OG TROND LAUBERAK.

I Reiner si tid var der en mann til med sterk personlighet i bygda: Trond Lauberak. Men mens Reiner var rasjonalist, sto Trond med begge beina planta trygt og godt i det gamle bondesamfunnet. Med to så sterke motsetninger på et sted måtte det føre til kiv og kamp: ” Ein Gong hadde Reiner kalla Trond til seg på prestegarden. Han vilde gjeva han ei skrapa fordi han dei siste åri ikkje hadde gått til alters. I den tiden måtte man melde fra på forhånd når man ville gå til alters, og på den måten fikk prestene en oversikt over når de forskjellige gikk til alters. Trond kom, og presten tok til å skrubba. Men Trond meinte at han

Kiste laget av Trond Lauberak.

ikkje vilde gå til alters so lenge ein slik mann som Reiner var prest, ikkje um han so vart 100 år gammal. Presten vart rasande og tok Trond i armen og viste han døri. Stoppa litt sa Trond, er ikkje du ein Herrens tenar? Og stend det ikkje i bibelen at ein Guds mann lyt leva eit ulasteligt liv? Tykkjer du det er kristelig åfaring å driva på med banning og kalling i kyrkja? Fekk eg råda, skulde du ikkje få vera prest i Hedland ein einaste dag meir. Du ska ut, og det på timen, sa presten og for over golvet etter spanskrøyri, som han hadde liggjande yve omnen. Vil du slost, kan du koma, kar, svarte Trond og hivde trøya si. Då vart presten bleik og for som ei pil inn i ei anna stova. Trond fekk trøya på seg att og rusla straks på heimvegen”.

Sumaren 1799 var Var bispen Peder Hansen på visitas i Hedland. Han var ein likeso heit rasjonalist som Reiner, og desse tvo kom difor svært godt utav det med einannan. Fleire i kyrkjelyden, både frå Hedland, Bjerkreim og Heskestad hadde samsnakka seg imellom og sett seg fyre å koma fram med klagemål yver presten når bispen kom. Dei hadde tala med Trond Lauberak og bede han bera fram klagemålet, og Trond hadde lova å vera ordførar, endå han no var over dei 70. Ingen andre enn han torde våga å segja noko vondt om presten, dei var redde for at presten skulde hemna seg på dei. I fyrevegen vart dei samde um, at når Trond hadde tala, skulde dei alle som ein reisa seg, og på den måten visa at dei var samde med han. Ja, dagen kom, og folk frå alle dei tri sokner samlast i Hedlandskyrkja, so ho vart fullstappa. So kom bispen inn yver kyrkjegolvet og presten etter. Bispen var litevetta stighalt, og presten hadde so lite vyrndad både for seg sjølv og han, at han etterapa bispen i gonga og gjorde geip bak ryggen hans for å syna folk at han ikkje skalv i knei um bispen kom i kyrkja. Etter at messa var tilendes spurde bispen som vanleg, um nokon hadde noko å segja um presten anten i læra eller i liv. Det vart stille i kyrkja ei lang rid. Men so reiste Trond seg i ein av dei øvste stolane og tok til ord umlag soleis: Høgvyrde bisp! Det stend skrive i Guds ord, at me skal vera den fyresette øverheit underdanig, og at me skal akta og æra og lyda dei som hev å byda og råda yver

oss. No er det noko av det tyngste me veit å akta og æra ein mann meir enn ein annan, og svært tungt vert det, når den mannen me skal lyda ikkje lever eit ulastelegt liv. Når presten Reiner ikkje undser seg for å ta Guds namn fåfengjeleg i Herrens hus, når han slær lesarborni so blodet renn, når han kallar dei og gjev dei utnamn og brukar spit og fantord, kva skal me vel då kalla og gjera med ein sovoren prest? Ikkje for det, me er ikkje so heilage sjølve, Gud betre, men me lyt likevel krevja det av presten vår, at han gjeng fyre oss med eit godt eksempel. Det hjelper ikkje at han lærer Guds ord reint, endå det er mange bra folk som meiner, at det ikkje stend so rart til med det heller, når han ikkje liver etter det. Kva gagn er det i at ei ku mjølker mykje, når ho spenner det ned att? Difor er det vår vilje, høgvyrde bisp, at du straks skil oss av med denne presten og let oss få ein annan og betre, for me kan ikkje vera tente med å ha han lenger, han hev gjort nok ugagn dei 9 åri han hev vore i kallet. Og det meiner eg visst, at alle vaksne menneskje som er her i kyrkja idag vil vera einig med meg i det eg hev sagt. Trond sette seg og venta at ålmugen skulde reisa seg. Men alle sat. Reiner hadde heile tidi sete i koret og set kvasst utyver folket, og då Trond slutta av, torde ingen reisa seg. Bispen måtte tru, at det var ingen mann enn Trond som hadde noko å lasta presten for. Enden på det vart, at Trond fekk ein alvorlig tilrettevising av bispen, mens presten fekk ros som ein framifrå Herrens tenar. Men då Trond kom ut or kyrkja, las han teksti for kyrkjelyden. Aldri hadde han tenkt dei hadde vore slike stakkarar. Nokre gav han eit drag under øyra, andre eit spark i ryggen då han for ut gjennom kyrkjeporten. Det hadde dei ærlig fortent, meinte han. Frå den dag var det ingen i prestegjeldet som Reiner var meir redd for, og som han var meir hatig på enn Trond Lauberak. Etter dette hadde hendt gikk Trond til prestegarden. Han ville gjera seg tilvenns med presten igjen, og forklara koss dette hadde seg. Då han kom inn i gangen sto stovedøra på glytt, og han kunne høyra koss presten og bispen snakke om han. Presten gav på Trond, og sa seg sjøl å vera utan skuld. Men så vart presten var Trond og for ut med sleg en fart at han ikkje sanste ein tjenar som just i det same kom i døra med eit fat med koppar og flasker og ty, men fauk rett på han så alt datt i gulvet og mat og drikka flaut utover gangen. Og så rauk han på Trond og kylte han utigjennom døra og begynte å lempa å slå. Bispen kom etter og ropte presten inn. Ka bispen sa til Reiner då er ikkje fortalt, men det er sagt at Reiner ikkje var fullt så hardbalen etter den dagen.

PROST REINERS GRAVTALE OVER TROND LAUBERAK 1804

I Guds hellige Navn Amen. Det staar i vor hellige Bibel at den Stad som ligger paa et Bjerg kan ikke skjules og som man reder Leiet blir man liggende. Vi staar nu ved en slig Mands sidste Hvilested en stor og mægtig Forsamling og fra alle tre Menigheder . Enkelte undrer sig kanske over at jeg har valgt ovennævnte Bibelsprog som Udgangspunkt eller Afskedstale om den hedensfarne "Konge i Birkrem" uaktet han i levende Live vidnefast havde forbudt sin Sjælesørger at besmitte sin Gravhøi med paakasting af tre Spader sort Muld. Rimeligvis fordi hans mangfoldige Synder ikke skulde komme frem i Lyset. Men Gud tenkte anderledes da han gav mig i Sinde alt hvad og med hvilke Ord jeg skulde tale og jeg finder intet Medhold i hele Bibelen som peger i retning af at Tyraner og Sjælemordere kommer ind i Himmelen. Enkelte indbilder sig at her enten er Omvendelse efter døden eller et Mellemrige mellem Himmel eller helvede, men selv om saa var tilfelde saa tvivler jeg høilig paa om hverken Gud eller Mellomriget vilde modta den ubarmhjertige og trættekjære Høvding med aabne Arme. Aa nei! Han vilde nok træffe igjen flere gamle Kjendinger som vilde hyle af Rædsel. Derfor forbyr min Samvittighet at udtale det mindste Haab om Gjensyn hisset hvis de fortsætter at vandre i hans Fodspor uden sann Omvendelse. Af Jord er du kommet, til Jord skal du blive, af Jorden skal du igjen opstaa. Lader os alle bede. Fader vor, du som er i Himmelen.....

GISLE TRONDSEN MØGEDAL OG PRESTEN REINER. Av I. Berner Eikeland

I min artikkel "Glimt fra driftetraffikkens saga" i forrige årbok ("Frå bygd og by i Rogaland" 1966) fikk den berømte slaktehandleren Gisle Trondson Møgedal en bred omtale. Vi fikk høre om den halte Gisle med den halte, brune merra, at Gisle var en skjemtegauk og uvanlig "ordhitten", som kom godt utav det med alle sine medmennesker. At Gisle kunne være nokså infam i sin reblikkveksel, når det synes påkrevet for å hevde seg og kanskje hevne seg, skal vi høre litt om her. Jeg vil fortelle om en episode fra Gisles liv hjemme i Dalane. Gisles far, den berømte Trond Lauberak i Bjerkreim døde 2 september 1804. Etter begravelsen kom Gisle heim til Møgedal i Helleland, ridende på ei to år gammel brun merr, som han hadde fått "forlods" ut av boet. Øyken haltet markert på venstre bakfot. Dette gjorde at den fikk en eiendommelig gangart, den kastet hodet opp og fram for hvert annet steg. Folk smilte av dette, men Gisle tok det med ro. Han kjente hestens styrke og utholdenhet, og den ble hans trofaste kløv- og ridedyr i heiene i hele 25 somre. Folk sa at hesten "oste fram med hove i vere", men Gisle lo og sa at øyken bare ville herme etter prost Reiner, og så laget han et nytt ord av dette, han sa at hesten "Reinera seg framme". Om grunnen til dette hippet skal vi straks få høre. På denne tid var Gerhard Henrik Reiner sogneprest til Helleland. Til kallet hørte også Heskestad sogn, og Bjerkreim sogn. Allerede i 1820 ble Heskestad anneks overført til Lund soknekall, mens Bjerkreim ennå ligger som anneks til Helleland prestegjeld. Trond Lauberak var, tross sin berømte villhet, sine mange slagsmål i bygd og by og sine sammenstøt med verdslige øvrighetspersoner, en sterk tilhenger av kirken og prestene. Han hadde vært godvenn med 3 sokneprester før Reiner, men Reiner kom han ikke utav det med. Dette hang sammen med at Trond under en bispevisitas i Helleland Kirke hadde opptrådt på almuens vegne og kritisert Reiner ganske ettertrykkelig. Siden hatet Reiner Trond, og det sies at Trond døde uforliket med ham. Like før hadde Reiner fått forfremmelse til prost i Dalane prosti. Kaut hadde han vært allerede som prest, og bedre ble det ikke nå. Attåt hadde han fått sin verste fiende under torva. Det sies at han hadde lagt seg etter Tronds barn på forskjellige måter, mest hadde det gått ut over Tronds eneste datter, Ingeborg, som etter skilsmissem fra sin mann hadde søkt tilflukt hos sin bror Adam på Hovland i Helleland. Ingeborg var død også noen år før faren. (Ingeborg døde 5/11-1824 hos sønnene Nils og Jonas i Kristiansand). I Gisles sinn satt det en verkende agg mot prosten, han kunne ikke glemme prostens adferd mot faren og søskene og pønsket ut en måte å dukke prosten på, en måte som bare Gisle kunne finne på. Det er mulig at allerede kjøpet av den halte øyken var et ledd i planen. I allefall fikk øyken spille en rolle. Folk i bygda sa at Reiner var stor på det, at han for fram med "hove i veret". Nå brukte folk omlag samme ord om den halte hesten, og Gisle repliserte, som nevnt ovenfor, at øyken "reiner" seg fordi den bare hermet etter Reiner. Utpå høsten 1804, omlag en måned etter begravelsen til Trond, var det samlet uvanlig mye folk ved Helleland kirke. Noen forteller at det var konfirmasjonsøndagen. Også Gisle møtte, han red på den halte øyken sin og var i ekstra golag, trolig mest ved tanken på sitt planlagte lille sammenstøt med den hovne prosten. Etter kirketid passet Gisle på å ha hesten klar. Han leide liksom tilfeldig hesten fram og tilbake på kirkebakken, slik at prosten, når han kom ut av kirken, ikke kunne unngå å legge merke til det haltende paret. Også prosten var i godlag, og nå mente han å få en fin-fin andledning til å få folk til å le på Gisles bekostning. Uten å ane noen fare gikk han med begge bein i fella. Han gikk bort til Gisle og sa smørblidt: "Du har fått dig en vakker hest, Gisle". "Mm-ja, men eg trur nå helstè d'æ ei merr å inkje hest" svarte Gisle og kikket liksom unnselig og ærbødig på prosten. Folket ante straks at her var noe i gjære og stimlet sammen. Det ble som regel underholdning der Gisle kom med sin slagferdighet. "Nuvel" svarte prosten, "Merr eller hest, så ser den vakker ud". "Prosten he nok rett, men ligavel he`u to leie lyde". "Jasså, min gode mann, og hvilke er så de to lydene". "Jau, folk

seie attà hu reinerta seg framme å gitla seg bag". Og mens denne replikken ble sagt var Gisle uskyldblå i blikket og ærbødig i målet som aldri før. De som sto nærmest smilte og vred på seg, noen lo i hendene, mens de som sto lengre unna lo åpenlyst. Da skjønte prosten at latteren gikk ut over han og ikke over Giste. Han ble rød i ansiktet, snudde på helen og gikk sin vei uten et ord. Men da slo folk latterdøra på vid vegg. Tradisjonen forteller at "heile kjørkjegarden lo så dvergmåle lydte fra Hedleberget". Her får vi skyte inn at i sydvestnorske målføre blir konsonantforbindelsen sl i inn- og utlyd normalt uttalt som tl. Slik er det ennå. Navnet Gisle blir uttalt Jittle. Men på 1800-tallet, ja delvis til langt inn i vår tid ble forstavelsen uttalt med en slags muljering, man sa for eks. Gjittle, gjille, gjera, gjenta osv. Denne gamle fonetiske eiendommelighet ble holdt godt oppe i enkelte gardkretser til langt inn i våre dager. Den siste i Bjerkreim som talte slik, såvidt jeg husker, var den gamle Vilhelm Holmen på Gjedrem. Han døde i begynnelsen av 1950-årene. En uvanlig klok og klar forteller. Det er just til Gjedrem denne regla ble knyttet: "Dei gjille Gjeidreis- gjentinn så gjætte gjeidene udmed udgjære heile gjårsdagjinn". Vilhelm koste seg riktig godt da vi talte om dette og sa at han for sin del hadde holdt godt på målet "dei gamle talte". Tilbake til Gisle. Han laget faktisk to nye verb. Når øyken hans "oste fram med hove i vere" så hermet den bare etter Reiner, med andre ord "reinerta" seg. Når øyken haltet på en bakfot så hermet den bare etter Gisle selv, den "gjitla" seg. Slik var den berømte Gisle Møgedal. Ved å ironisere over prosten og samtidig over sitt eget handikap, tok han på en måte den verste brodden mot prosten, slik at denne ikke fikk høve til å reagere synlig mot fornærmelsen og latterbølgen. Etter den dag var prost Reiner alltid på vakt overfor Gisle og hans sylkvasse replikker. Han ble varsommere og styrte sitt overmote. Han og Gisle satt sammen i "Forligelseskommissionen" i mange år, men vi hører ikke om flere sammenstøt. Reiner døde i 1823, han var prost i Dalane til sin død. Reiner har fått et noe blandet ettermæle. Men han var utvilsomt en dyktig administrator og innteressert pedagog, et typisk barn av sin rasjonalistiske tid. Historien om Gisle Trondson og prost Reiner fikk jeg allerede i min barndom høre av mormor og morfar og ikke minst av min mor, Gurina Jakobdt Eikeland f. Byrkjedal i Forsand (1871-1954) som satt inne med en mengde slekttradisjon. Min morfars farfar, Jakob Brualand, Helleland, var gift med Targjerd, datter til Gisles søster, den ovenfor nevnte Ingebjørg Trondt Bjerkreim f. Lauberak (1851-1801?) som prost Reiner hadde vært stygg med på hennes eldre dager. I 1943 skrev jeg ned historien, slik mor fortalte den, og jeg forteller den her i all hovedsak slik mor fortalte. Siden fikk jeg høre hele historien eller bruddstykker av den av en hel rekke eldre folk i Dalane, ja til dels i indre Agder (Sirdal Fjotland). Den beste forteller var nok Sven Berge f. på Terland i Helleland i 1864 og døde ved Helleland stasjon i slutten av 1950-årene. Ola Møgedal, Skjerpe i Helleland, fortalte også meget. Han trodde neppe at Gisle hadde våget å tale slik direkte til Reiner, som var så alment fryktet av almuen. Men også han fortalte ellers historien i hovedsak slik mor hadde fortalt. (I. Berner Eikelands arkiv, 38 bokser, står på statsarkivet i Kristiansand).

PROST REINER OG OLE HØYLAND.

I Desember 1822 tok det til å gå rykte om at Ole Høyland var i farvatnet att, og vaktpatruljene hadde teke munderinga på. Det kom bod til prestegarden om at det nå var tryggast å ordna seg med vaktvern. Prost Reiner, som var ein rik mann, skunda seg å fylgja vinket. Han sette tre mann til å gjera vakttjeneste kring prestegarden. Vaktmennene hadde vore der eit par døger, men ingenting var å sjå eller høyra. Seint om kvelden sat dei på prestegardskjøkenet og fekk seg litt til livs før dei skulle ta til med nattevakta si. Prosten var komen ut til dei for å slå av ein passiar. Humøret sto høgt under taket, for prosten var ein jovial herremann. Men brått fekk pipa ein annan lyd. Stovejenta kom stupande ned frå loftet heilt forfjamsa og fortel at det hadde vore framande gjester der oppe. Det var herja

noko forferdelig på romet åt prosten. Skap og skuffer var brotne opp, alt var eit einaste kaos. Gjenta kunne fortelja at det sto ein stige opp til eit vindauga som er ope. Ho hadde sett ut, og da såg ho ein fly avgarde med sekk på ryggen langs husveggen. Det vart stort opstyr. Folket vart snart klår over at mange ting var borte, sølvtøy og andre verdfulle saker, m.a. sakna prosten ein større samling gullmyntar. Han gjorde opp tapet sitt til 230 spd. Tjuven hadde som rimeleg kunne vera, hatt det annvint. Han rådde berre over ein liten halvtime medan vaktmennene var inne i kjøken og åt. Fleire sølvsaker låg att strødde ut over golvet. Han hadde ikkje fått tid til å plukka med seg alt. Ole Høyland tilstod straks tjuveriet då han kom i forhøyr. (Ole Høyland ble ut på vinteren tatt i Arendal. Han fortalte da at han hadde en stor skatt gjemt et sted nær Eigersund. Men senere forandret han på dette, og fortalte at det var noe han sa i håp om å bli sendt til Eigersund. Det ville vært lettere å rømme der enn på Akershus festning, mente han. Så kanskje ligger gullpengene til prost Reiner fortsatt i Helleland)? I mai 1823 ble Ole Høyland dømt til å betale prost Reiner 233 spd. i erstatning.

PROST REINER OG VARDØLENE.

De fleste som sier noe om prost Reiner, har også med at han skulle være i slekt med folk av slekten Vardal. De var "Reisende", eller som det heter i Rogaland, "Fant". Forfatteren Thor Gotaas sier det slik i boka "Taterene": "Etterkommerene hevdet at både Rasmus Vardal (1699-1793) og en av hans sønner giftet seg med prestedøtre. I så fall må det ha vært meget kontroversielle giftemål på 1700-tallet. Prest og fant sto sosialt milevis fra hverandre. Stemte det at en prestedatter levde sammen med Gamle-Rasmus? Tja, det hersker i hvert fall ingen tvil om at det var en prestedatter blant Vardølenes eldste kvinner. På Hellelands prestegård i Stavanger Amt i nærheten av Egersund bodde presten Reiner mellom 1790 og 1823, og han tok jevnlig imot eldre Vardøler inntil det siste. Reiner innrømmet villig slektskapet uten å skjennes, og han behandlet slektningene bra. Det skulle bare mangle, han var ikke flau av å ha felles slekttavle med Vardølene". Vi kan ikke skrive en artikkel om Prest Reiner uten å se nærmere på dette: På denne tiden var det lite jerngryter på kjøknene til folk, mye vanligere var kjøreler laget av kopper. Dette metallet er giftig, og for å kunne nytte disse kjøreler til mat, måtte de få et belegg av tinn, et metall som ikke var giftig. Folk som gjorde dette arbeidet kaltes Gjørtlere. Siden bygdene var små, måtte Gjørtlerene reise omkring fra sted til sted. Gamle Rasmus Vardal og sønnene hans var Gjørtlere. Spørsmålet er da om disse Gjørtlerene på den tiden som Reiner var prest kaltes for FANT eller HÅNDTVERKERE. Kaltes de fant, sto de, som Gotaas skriver, "Sosialt milevis fra hverandre". Blei de istedet regnet for håndverkere sto de nok sosialt nærmere prestestanden enn bøndene. Denne Rasmus Jenson Vardal (Far til Rasmus og far til Reiner het begge Jens) sin kone het Margrete Pederdatter var f. ca. 1712. Hun var datter til Peder Svensen Rosenvold, garver og feldtbereder i forsvaret. En av sønnene til gamle-Rasmus Vardal het Jens. Om konen hans skriver Eilert Sundt i 1862: "En meget gammel kone i Høle kalte henne for Margrethe Jansdatter". Etter denne gamle konens erindring skulde det være denne Margrethe der var av præsteslegt og i Familie med Præsten Reiner i Helleland- idet hun selv eller hennes moder var datter av en Præst". Jens blei døpt 28/8-1751. I Helleland. Jens Rasmussen Vardal og Reiner var således samtidige. Kona til Jens, Margretha Jandatter f. ca.1748, var datter til gamle-Jan Jakobsen og kona Pernille Olsdatter. Det er ukjent hvem Jan og Pernille var. Men slik det fremstilles over, må det da være denne Pernille som var prestedatter. Eller så må gamle-Jan Jakobsen ha vært prest. I flere sagn blandes Jan Jakobsen og Jan Hollender sammen. De var 2 forskjellige personer. Gamle- Rasmus Vardal hadde også sønnen Petter Strømsing. Han blir omtalt av prost Reiner flere ganger. Han skriver i en attest til Petter og

kona 17/6-1799: "Disse bliver antagen til Herrens bord udj Helleland Kircke blant øvrige Almue". Og så tilføyer Reiner 4/7: "End videre kand jeg nu ved deres Afreise her fra Egnen paa overnevnte forlangende bevidne at jeg intet usædelig har hørt om dem, men at De som i mit Kald viste et anstændigt Forhold og med Arbeid blant Almuen sig ærnæret". Videre skriver prost Reiner 9/7-1800: "Petter Christian Rasmussen og Hustru Gunhild Thorsdtr. Paa Deris Reise som Haandverksmand Giest ved Herrens Bord i Birkrem Kirke blant øvrige Almue". Her skriver Reiner vitterlig håntverker og ikke fant eller reisende. Skal vi kunne dra noen slutninger, virker det som om fellesnevneren er Det militære. Jens, far til gamle-Rasmus Vardal var regimentsmed, Rasmus Vardal var i forsvaret, vel som smed, nevnt 1749. Peder Svenson Rosenvold, svigerfar til Rasmus, var garver og felttbereder i militæret, og Jens Reiner, far til prost Reiner, var feltprest ved Andet søndenfjelske Dragonregiment i åra 1743-45. Vi må også ha klart for oss at slektens betydning var langt sterkere på Reiners tid. En tremenning da var noe helt annet da, enn i vår tid.

Petter Strømsing og kona Tina. Han var nok oldebarn av det Petter som Reiner kjente.

Reiner og de 2 søstrene hans døde og ble begravet på Helleland. Søsteren Anne Else døde 2/4-1811, 62 år, Prost Reiner selv, ridder av Dannebrogen, døde 19/7-1823, og den avholdne og oppkalte Abigael døde 17/7-1830, 87 år gammel. Og da står vi bare igjen med begravelsen til prost og Dannebrogridder Reiner. Siden her er 2 versjoner av begravelsestedet, må vi huske på at den gamle skikken med å begrave prester og andre embedsmenn under kirkegulvet ble forbudt i 1804. For som med alt annet med Reiner er her sagn også om begravelsen. Han skal nemlig være begravet 2 steder: "Reiner ble gravlagt nær utgangsdøren til den gamle kirken, så nær at da de bygget den nye kirken mye større kom graven innunder koret". Og 2: "Prost Reiner ligger begravet på Helleland kirkegård rett innenfor porten".

Soknebudsett skjenket av den avholdte Abigael Reiner.

Rolf Hetland. rolf.hetland@lyse.net

KILDER:

Tormod Wasbø – Ætt og heim 1969.

Hans J. Bachrud Birkrem – Familien Birkrems historie.

Aamund Salveson – Rogalands historielag årshäfte 1935.

Ole Gabriel Jonassen Ueland – Rogaland historielags årshäfte 1938.

Jørgen Skjæveland – Gamalt frå Bjerkreim Bind 1 og 2

A.E. Erichsen – Samlinger til Stavangers historie bind 2.

Tor Ersdal- Hendingar og skikkar frå Bakke kommune.

Aamund Salveson – Trond Lauberak.

Eilert Sundt – Anden aars beretning om fantefolket.

Arnfinn Olav Kalhovd – Diverse lensmannsarkiver.

Thor Gotaas – Taterene.

Digitalarkivet – Flere steder.

Wikipedia – Flere steder.

Stavanger Aftenblad – Flere artikler.

I.Berner Eikeland – Frå bygd og by i Rogaland 1967.

Avisen "Hardanger". 1959.

Avisen "Fedraheimen" 1882.

Petrus Valand – Helleland gard og ættesoge.

"Grannen" et samlingsblad for Flekkefjord og bygdene.

Helleland kirke 100 år – Aftenbladet 1932.

Harald I. Tveterås- Strandhogg i Rogaland

Yngvar Ustvedt- Tranquebar.

Rogaland historie og ættesogelag – Folketelling 1801.

Hvis en vil søke på internett etter prost Reiner har jeg funnet navnet skrevet Reiner, Reyner og Rejner. En kan søke med bare fornavn: Gerhard, eller også med mellomnavnet: Henrich eller Henrik. En kan også søke på "prost Reiner". Det samme gjelder ved søk i arkivet til Stavanger Aftenblad.